

ЛІНГВОПОЕТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ПАНЕГІРИКА “ЕВОДІЯ” Г. БУТОВИЧА

У статті представлений лінгвопоетичний аналіз давнього тексту барокового періоду, зокрема панегірика “Еводія” Г. Бутовича, що розглядається крізь призму зовнішнього оформлення тексту і внутрішньоструктурних мовних елементів, зумовлених синтезом мислення барокового автора та соціокультурної настанови першої половини XVII ст. З’ясовано соціокультурні обставини появи “Еводії”. Схарактеризовано зовнішнє, орнаментальне оформлення барокової пам’ятки, тобто такі естетичні елементи панегірика, як графічне оздоблення тексту автором та включення різноманітних власне барокових елементів (акровіри, геральдичний вірш, фігурний вірш і т. ін.), а також досліджено внутрішньоструктурні мовні одиниці, зокрема стилістичні фігури та тропи, що створюють естетичний ефект.

Лінгвопоетичні параметри «Еводії» Г. Бутовича, репрезентовані архітектонікою та стилістично маркованими мовними одиницями, розкривають специфіку панегірика як оригінального жанру епохи Бароко та засвідчують особливості виражальних засобів староукраїнської літературної мови першої половини XVII ст.

Ключові слова: лінгвопоетика, бароковий текст першої половини XVII ст., панегірик, староукраїнська літературна мова.

Орнаментальність та мовне багатство барокових текстів чи не найкраще демонструє панегіричний жанр, домінантною ознакою якого є возвеличення діянь видатної особистості чи прославлення певної визначної події.

Одним із найбільш містких термінів для означення сукупності структурних елементів (як зовнішніх, так і внутрішніх), що, зрештою, і відрізняють панегірик від інших староукраїнських мовних жанрів, є лінгвопоетика.

Відтак **актуальність** статті полягає у необхідності розширення лінгвістичних досліджень історичних текстів епохи Бароко, зокрема панегіриків, аналізу лінгвопоетичних особливостей цього жанру в когнітивному аспекті.

Метою статті є визначення лінгвопоетичних параметрів “Еводії” Г. Бутовича як барокового тексту першої половини XVII ст.

Завданням, яке необхідно вирішити для реалізації поставленої мети, є аналіз лінгвопоетичних засобів панегірика, зокрема стилістичних фігур і тропів, символів, образів, архітектоніки в контексті законів барокового текстотворення.

Об’єкт дослідження – “Еводія” Г. Бутовича як зразок панегіричного жанру художнього стилю епохи Бароко; **предмет** – лінгвопоетичні параметри панегірика як результат мисленнєвого процесу автора, зумовленого внутрішніми інтенціями та екстралінгвальними чинниками.

Нинішній період розвитку досліджень про методологію та методику лінгвопоетики представлений працями А. О. Ліпгарта [13], Г. І. Климовської [10], В. Я. Задорнової [8], О. В. Александрової [1] та ін.

Сучасна лінгвопоетика зорієнтована на дослідження семантики художнього тексту і текстотворення, що аналізуються в площині когнітивних процесів. Когнітивна лінгвопоетика вивчає «способи реконструкції концептуальних структур авторської свідомості й когнітивні механізми текстопобудови» [2, с. 3].

З-поміж найновіших досліджень когнітивної лінгвопоетики – праці О. А. Бабелюк [2], Л. І. Белехової [3], В. Б. Бурбело [4], Т. П. Вільчинської [5, 14], О. П. Воробйової [6], Н. В. Слухай [14], О. С. Снитко [14].

Оскільки цей напрям у сучасному мовознавстві (як методологічно, так і текстово) розроблений лише частково, є необхідність розширити цю сферу досліджень на основі староукраїнських текстів першої половини XVII ст.

Джерельною основою дослідження є панегірик “Еводія” Г. Бутовича, виданий 1642 року. Стародрук зберігається у Національному музеї у Львові імені Андрея Шептицького.

Соціокультурні обставини появи “Еводії” не багаті на історичні факти. Відомо, що автором панегірика, написаного 1642 року, став студент Замойської академії Григорій Бутович. Його видрукувано 21 квітня цього ж року у Львові, на день святого великомученика і побідоносця Георгія. Вітальні вірші присвячено Арсенію Желиборському, єпископу Львівському, Галицькому та Кам’янець-Подільському. Він походив зі шляхетної родини, прийняв чернецтво і 1641 року був висвячений на єпископа. Зважаючи на посилення утисків православних з боку уніатів у очолюваній ним єпархії, Желиборський неодноразово відвідував Польщу з метою відстоювання прав православних християн. Також єпископ активно займався видавничою діяльністю, заступав друкарню при кафедральному соборі св. Юра у Львові, підтримував братства. Панегірик належить до могилянського часу, надрукований у Львові.

Архітектоніка, себто зовнішня композиція панегірика, яскраво репрезентує ба рокову настанову щодо оформлення текстів цього жанру. Назва панегірика досить розлога: **ЄУУДІА АЛЕО сло(д)ково(н)ный дойзрѣлы(х) в(ъ) молодо(м) вѣку: Єго милости Господина Ъца, АРСЕНІЯ ЖЕЛИБОРСКОГО. З ласки вѣжен еп(с) па Львовского, Галиц: и Каменца Подолского: Дѣовны(х) цнотѣ запа(х) (Еводія, 1).** Вкраплення грецьких і польських елементів демонструє тяглість грецької традиції навчання та наслідування автором польської традиції. Зазначивши адресата, автор згадує і про себе, паралельно вказавши функцію тексту: **Дѣовны(х) цнотѣ запа(х). Презѣ ГРИГОРІЯ БУТОВИЧА Ѹсмакованный** (Еводія, 1). Панегірист також вказує на привід, місто і місце виголошення промови, дату друкування.

Наступною, традиційною для панегіриків XVII ст., структурною частиною є геральдичний вірш, який виконував “роль поетичної присвяти й елементу художнього оформлення книги” [12]. В “Еводії” ця частина панегірика представлена зображенням герба роду Желиборських та власне віршем, у якому елементи герба співвідносяться з чеснотами оспівуваної особи.

На тлі віршованої канви панегірика виділяється прозова Передмова, якій передує прямокутна заставка з рослинним орнаментом, ускладненим рогом достатку та центральною квіткою у вигляді зірки або сонця. Яскравим орнаментальним елементом

цієї частини є літера “В” першого слова передмови “Вѣкопомна”, яка графічно оздоблена у вигляді гілки, за які обома руками тримається янгол чи святий.

Основна частина панегірика “**ПРОВДОН**” (Еводія, 7) представлена як акровірш, склавши початкові літери кожного рядка якого, можна прочитати: **АРСЕНІЙ ЖЕЛИБОРСЬКІЙ З ЛАСКИ БОЖЕЇ ЄПИСКОП ЛАВОВСЬКІЙ, ГАЛИЦЬКІЙ И КАМЕНЦА ПОДОЛСЬКОГО** (Еводія, 7-11). Слід зауважити, що ця композиційна частина також розпочинається прямокутною заставкою з рослинним орнаментом, що правда значно меншого розміру, на якій по обидва боки схематичної квітки зображені лише гілки та листя.

Наступним елементом архітектоніки “Еводії” є фігурний вірш у вигляді ромба, який, без перебільшення, можна назвати унікальним, адже такі засоби естетизації є рідкісним явищем для панегіриків цього періоду. Ось його зміст: **Веселье простирай в(ъ) Рвссѣи зреницы. Поты на тон седачи щасливе столици** (Еводія, 12). Перша його частина надрукована вертикально на обох полях сторінки, тоді як літери другої частини розкидані по всій сторінці у вигляді ромба. Початок фрази, яка читається в усіх напрямках, виділений великою літерою “П” посередині ромба.

Вірші основної частини розпочинаються словом “**Вда**”: **ВДА ПЕРШАЯ НА СОБОР(Ъ)** (Еводія, 14), **ВДА ВТОРАЯ ДО ДУХОВНЫХЪ** (Еводія, 17), **ВДА ДО ПРЕЗАЦНЫХ РОДИЧОВЪ ЕГО МА(СТ)И ЩА ЕП(С)ПА** (Еводія, 18), що вказує на тяглість античної традиції та можливе виконання цих віршів хором.

Щодо внутрішніх лінгвопоетичних параметрів, можна навести приклади естетизації тексту шляхом використання метафор. Зауважуючи на таких чеснотах Арсенія Желиборського як гідність і величність, автор розширює біблійну метафору “церкви... світило”: **Цркви Бжой; стале(с) са сное свѣтило: Котрое на оризонть лавовскій засвѣтило** (Еводія, 10).

Також набуває розвитку метафора зі Святого Письма “пастир овець”, “пастир в своїй овчарні”: **Нехай АРСЕНІЙ, Бгомъ пастыръ данный, И Лавоскон ново столици выбранный; Чұлыи становитъ способъ овцамъ радный В своей овчарнѣ** (Еводія, 16).

Готовність єпископа стати на захист прав християн прослідковується в цитаті: **Беретъ шхотне дұховнұю зброю: Идетъ до бою** (Еводія, 20), де за допомогою метафоричного епітету “духовная зброя” автор акцентує на рішучості та стійкості у вірі Арсенія Желиборського.

Для підсилення авторитету адресата автор використовує таку стилістичну фігуру як персоніфікація, в якій метафорично зображене сприйняття єпископа церквою: **Церковь Бжа ... Лавромъ твоей оздоби, швточаетъ скронѣ Свон: кгда южъ тл види(т) на столечно(м) Фрунѣ** (Еводія, 11).

Щодо метафоричних перенесень у “Еводії”, можна виділити такі їх різновиди: “нежива річ – нежива” (*лілія вонностей духовних* (про церкву – *авт.*)), “нежива річ – жива” (*церкви Божої свѣтило*), “жива річ – жива” (*пастир в своїй овчарнѣ*), “жива річ – нежива” (*Церков Божя лавром твоеї оздоби обточает скронѣ, сміх за плачем ходитъ*).

Прихильність до єпископа автор виражає і за допомогою епітетів: *превелебнійший о Христе; велце милостивий; славний (рицер), вірний Сіону; презацний дїм Желиборських.*

Порівнюючи адресата з Богоматір'ю, Г. Бутович акцентує на його духовності та стійкості у вірі: *к҃ѣ матцѣ дѣховной подобный* (Еводія, 9).

Поширеним явищем для панегіриків також є антитези, зокрема в “Еводії” प्रतिставляється “християнське – поганське”: *И кѣ вныхъ любо в(ъ) поганствѣ зануренный, еднакъ в(ъ) совѣ самъ стовливыи звычай нѣслъ* (Еводія, 4); “віра – безвір'я”: *Квитни жъ полна аналѣю вонностей дѣховны(х). Оздоровлай запахомъ; роз҃умы оуломныхъ* (Еводія, 11).

В “Еводії” Григорій Бутович також часто зіставляє різнопланові поняття: *невѣрства, и вѣры* (Еводія, 7); *см҃то(к) и весе(л)є* (Еводія, 8); *взыидѣте всѣ днесь сіи҃нскїи зори, Шмывши темность в(ъ) Розоланскомъ мори* (Еводія, 16); поєднує “тілесне і духовне”: *Страшлива естѣ ворогѣ(м) телеснымъ шерона, Страшлива и дѣшевнымъ, на Гелмѣ Корона* (Еводія, 2).

Лінгвопоетику панегірика також доповнюють символи, які є репрезентантами барокового сприйняття світу, “семантичний потенціал символу реалізується в перебігу його сприйняття, що мобілізує творчу образну уяву реципієнта” [Ісиченко, с. 29]. Найбільш показовими символами в “Еводії” є “**филяр**” (пол. “**колона**”), що вказує на надійність єпископа та сприйняття його як опори церкви: *Іавне тл Бѣ пре(д) всѣми оувелбилъ народы; И оучинилъ филаремъ своей шгороды* (Еводія, 10).

Для характеристики чеснот і заслуг єпископа використовується також досить поширений у геральдичних віршах символ **орла**, який уособлює владу: *Орла выстроліотного, годност(ь) ти даровалъ; По(д) скрыдлами бы(с) тыи завше пташки ховалъ* (Еводія, 9). Разом з тим у тексті знаходимо популярний ще за античних часів символ **лебедя**, що вказує на чистоту і благородність: *Лебедь в(ъ) лѣте(х) згрѣѣмый* (Еводія, 9).

Символом християнської віри та святості є гора **Сіон**, яка в панегірику прочитується в контексті особистості Арсенія Желиборського: *Станет сѧ годнымъ Нб(с) ного ѡрн҃у; Вѣрный Сїи҃ну* (Еводія, 16).

Отже, лінгвопоетичні параметри “Еводії” Г. Бутовича повністю відображають належність тексту до жанру панегірика та настанову барокового часу. Естетизація тексту досягається не лише шляхом використанням стилістичних фігур, тропів і символів, а й ускладненої архітектоніки, елементами якої є геральдичний та фігурний вірші, орнаментальні заставки та оздоблення літер, акровірш.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Aleksandrova, O. V. (1996). Jedinstvo pragmatiki i lingvopoetiki v izuchenii teksta khudozhestvennoy literatury. Problemy semantiki i pragmatiki. Kaliningrad. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/probl/01.php.
2. Babeliuk, O. A. (2010). Poetyka postmodernists'koho khudozhn'oho dyskursu: pryntsyipy tekstotvorennya (na materialy suchasnoyi amerykans'koyi prozy maloyi formy). Avtoref dys... dokt. filol. nauk. Kyiv. 3. Bieliekhova, L. I. (2002). Obraznyy prostir amerykans'koyi poeziyi: linhvokohhnyvnyy aspekt. Avtoref dys... dokt. filol. nauk. Kyiv. URL:

<http://www.disslib.org/obraznyi-prostir-amerykanskoji-poeziyi-linhvokohnityvnyi-aspekt.html>.
4. Burbelo, V. B. (2012). Suchasna linhvopoetyka: tradytsiyi ta novi orijentiry. Movni i kontseptual'ni kartyny svitu, 38, 88-95. 5. Vil'chyns'ka, T. P. (2008). Kontseptualizatsiya sakral'noho v ukrayyns'kyi poetychniy movi XVII–XVIII st. Ternopil': Dzhura. 6. Vorobjova, O. P. (2004). Kohnityvna poetyka: zdobutky i perspektyvy. Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina, 635, 18-22. 7. Hutsuliak, I. H. (2005). Movostyl' ukrayinskoho poetychnoho baroko. Avtoref dys... kand. filol. nauk. Kyiv. 8. Zadornova, V. Y. (1992). Slovesno-hudozhestvennoye proizvedeniye na raznykh jazykakh kak predmet lingvopoeticheskogo issledovaniya. Avtoref dis... dokt. filol. nauk. Moskva. URL: <http://cheloveknauka.com/slovesno-hudozhestvennoe-proizvedenie-na-raznyh-yazykah-kak-predmet-lingvopoeticheskogo-issledovaniya>. 9. Isichenko Ihor, arkhiepyskop. (2011). Istoriya ukrayyns'koyi literatury: epokha Baroko (XVII–XVIII st.). Lviv: Sviatohorets'. 10. Klimovskaya, H. I. (2017). Tonkiy mir smyslov hudozhestvennogo (prozaicheskogo) teksta: metodologicheskyy i teoreticheskyy ocherk lingvopoetiki. Moskva: Flinta. 11. Kosianchuk, O. (2011). Odychna tradytsiya v davn'oukrayyns'kyi poeziyi seredyiny XVII st. (na materialy tvoriv Y. Sedovs'koho ta H. Butovycha). Literatura. Fol'klor. Problemy poetyky, 35, 277-283. 12. Kurhanova, O. Y. (2016). Heral'dychna poeziya yak skladova knyzhkovoyi kul'tury Ukrainy kintsia XVI – XVII st. Biblioteka. Nauka. Komunikatsiya: formuvannya natsional'noho informatsynoho prostoru, 149-153. 13. Lippart, A. A. (2007). Osnovy lingvopoetiki. Moskva: URSS : Komkniga. 14. Slukhay, N. V., Snytko, O. S., Vil'chyns'ka, T. P. (2011). Kohnitolihiya ta kontseptolihiya v linhvistychnomu vysvitleni. Kyiv: "Kyyivs'kyi universytet".

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Бутович Г. *Євдія albo Арсені Желнворського дхвны(х) цнотъ запа(х)*, 1642. Стародрук. вид. НМЛ імені А. Шептицького. Ш. Уніс. 423.

Стаття надійшла до редакції 02.04.19 р.

*Hrytsyna S. V., PhD, Assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

LINGUOPOETIC PARAMETERS OF PANEGYRIC “EVODIIA” BY G. BUTOVYCH

The article is devoted to the linguopoetic analysis of the ancient text of the Baroque period, in particular the panegyric “Evodiia” by G. Butovych, which is considered both the external design of the text, and the internal linguistic elements, caused by synthesis of the Baroque author’s thinking and sociocultural guidelines of the first half of the XVII century. The sociocultural circumstances of the creation of the “Evodiia” are revealed. The external, ornamental design of the Baroque monument is described, so such aesthetic elements of the panegyric as the graphic decoration of the text by the author and the inclusion of various actual Baroque elements (acrostic, heraldic verse, visual poem etc.) and internal language units, in particular stylistic figures and tropes, creating aesthetic effect are investigated.

Linguopoetic parameters of “Evodiia” by G. Butovych, represented by architectonics and stylistically marked linguistic units, reveal the specifics of the panegyric as the original genre of the Baroque Period and testify to the peculiarities of the old Ukrainian literary language expressive means of the first half of the XVII century.

Keywords: *linguopoetics, baroque text of the first half of the XVII century, panegyric, the old Ukrainian literary language.*

REFERENCES

1. Aleksandrova, O. V. (1996). Jedinstvo pragmatiki i lingvopoetiki v izuchenii teksta khudozhestvennoy literatury. Problemy semantiki i pragmatiki. Kaliningrad. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/probl/01.php.
2. Babeliuk, O. A. (2010). Poetyka postmodernists'koho khudozhn'oho dyskursu: pryntsypy tekstotvorenniya (na materialy suchasnoyi amerykans'koyi prozy maloyi formy). Avtoref dys... dokt. filol. nauk. Kyiv.
3. Bieliakhova, L. I. (2002). Obraznyy prostr amerykans'koyi poeziyi: linhvokohnityvnyy aspekt. Avtoref dys... dokt. filol. nauk. Kyiv. URL: <http://www.disslib.org/obraznyy-prostr-amerykans'koyi-poeziyi-linhvokohnityvnyy-aspekt.html>.
4. Burbelo, V. B. (2012). Suchasna linhvopoetyka: tradytsiyi ta novi orijentyry. Movni i kontseptual'ni kartyny svitu, 38, 88-95.
5. Vil'chyn's'ka, T. P. (2008). Kontseptualizatsiya sakral'noho v ukrayins'kiy poetychniy movi XVII–XVIII st. Ternopil': Dzhura.
6. Vorobjova, O. P. (2004). Kohnityvna poetyka: zdobutky i perspektyvy. Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina, 635, 18-22.
7. Hutsuliak, I. H. (2005). Movostyl' ukrayinskoho poetychnoho baroko. Avtoref dys... kand. filol. nauk. Kyiv.
8. Zadornova, V. Y. (1992). Slovesno-hudozhestvennoye proizvedeniye na raznykh yazykakh kak predmet lingvopoeticheskogo issledovaniya. Avtoref dis... dokt. filol. nauk. Moskva. URL: <http://cheloveknauka.com/slovesno-hudozhestvennoe-proizvedenie-na-raznyh-yazykah-kak-predmet-lingvopoeticheskogo-issledovaniya>.
9. Isichenko Ihor, arkhiepyskop. (2011). Istoriya ukrayins'koyi literatury: epokha Baroko (XVII–XVIII st.). Lviv: Sviatohorets'.
10. Klimovskaya, H. I. (2017). Tonkiy mir smyslov hudozhestvennogo (prozaicheskogo) teksta: metodologicheskyy i teoreticheskyy ocherk lingvopoetiki. Moskva: Flinta.
11. Kosianchuk, O. (2011). Odychna tradytsiya v davn'oukrayins'kiy poeziyi seredyny XVII st. (na materialy tvoriv Y. Sedovs'koho ta H. Butovycha). Literatura. Fol'klor. Problemy poetyky, 35, 277-283.
12. Kurhanova, O. Y. (2016). Heral'dychna poeziya yak skladova knyzhkovoyi kul'tury Ukrainy kintsia XVI – XVII st. Biblioteka. Nauka. Komunikatsiya: formuvannya natsional'noho informatsiynoho prostoru, 149-153.
13. Lipgart, A. A. (2007). Osnovy lingvopoetiki. Moskva: URSS : Komkniga.
14. Slukhay, N. V., Snytko, O. S., Vil'chyn's'ka, T. P. (2011). Kohnitolohiya ta kantsypolohiya v linhvistychnomu vysvitleni. Kyiv: "Kyyivs'kyy universytet".

SOURCES

Butovych, H. Evodia albo Arseniya Zhelyborskoho dukhovnykh tsnot zapah, 1642. – Starodruk. vyd. NML imeni A. Sheptyts'koho, Sh. Unic. 423.

УДК: 81'1-13:1:008

Домніч О. В., к. філол. н., доц.
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОД У ЛІНГВІСТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ ЗНАННЯ

У статті здійснюється розгляд проблеми культурного коду, типології культурних кодів і національно-культурного коду в сучасній лінгвістичній парадигмі знання. Уточнюються дефініції заданих понять, обґрунтовується значущість вивчення національно-культурного коду для такого полінаціонального лінгвального феномена, як англійська мова. Вивчення національно-культурного коду зумовлено такими чинниками: аналіз формування та вияву національно-